

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

OPOSDRU

Investește în oameni!

**Proiect co-finanțat din FONDUL SOCIAL EUROPEAN prin
Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane
2007 – 2013**

**Axa prioritară 1 - *Educația și formarea profesională în sprijinul
creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe
cunoaștere***

**Domeniul major de intervenție 1.3 - *Dezvoltarea resurselor
umane în educație și formare profesională***

**Titlul proiectului: „*Formarea continuă a profesorilor de Istorie și
Geografie în societatea cunoașterii*”**

Numărul de identificare al contractului: POSDRU/87/1.3/S/62651

MODULUL B INSTRUIRE DIFERENȚIATĂ

IV. MULTICULTURALISM ȘI EDUCAȚIE

**Lector univ. dr. Luminița Drăghicescu
Asist. univ. drd. Ioana Stăncescu**

Unitatea de învățare nr. 1

1. MULTICULTURALISMUL – O REALITATE SOCIALĂ

Lector dr. Luminița Drăghicescu

1.1. Globalizare, diversitate, multiculturalism

1.2. Multiculturalism, interculturalitate și educație

Obiectivele unității de învățare nr. 1

Pe parcursul și la sfârșitul acestei unități de învățare, cursanții vor fi capabili:

- ✓ să definească noțiunile cheie, specifice acestei unități de învățare;
- ✓ să utilizeze/opereze cu aceste concepte în diverse contexte de instruire, metodice etc.;
- ✓ să interpreteze relația globalizare – multiculturalism;
- ✓ să prezinte principii și valori specifice societății multiculturale/societății interculturale;
- ✓ să identifice incidențele multiculturalismului/interculturalismului asupra educației.

→ **Concepte cheie:** *globalizare, multiculturalism, societate multiculturală, intercultural, societate interculturală, diversitate și relativism cultural*

1.1. Globalizare, diversitate, multiculturalism

Lumea întreagă se află în plin proces de redefinire. Redefinire a spațiului, a timpului, a relațiilor umane, a politicii, a culturii, redefinire a economiei, a identității, a noțiunii de stat ... Omul însuși se redefineste. Perspectiva nouă care impune aceste reconsiderări, această regândire a lumii însăși, este cea a globalizării.

Globalizarea este un concept vehiculat în toate limbile de circulație ale lumii, dar, paradoxal, semnificațiile sale nu sunt suficient de limpezi, generând controverse, polemici aprinse. S-au scris deja mii de cărți pe tema globalizării însă nu s-a ajuns la un consens în ceea ce privește semantica termenului.

Vom încerca, în cele ce urmează, să supunem analizei acest fenomen complex, identificând sensurile și efectele pe care le generează (cf. Drăghicescu, 2009, 234-242).

Dezbaterea asupra globalizării a condus la decelarea a trei școli de gândire: cea a *hiperglobaliștilor*, a *scepticilor* și școala reprezentată de *transformativiști* (Held, McGrew, Goldblatt și Perraton, 2004, 26). Exponenții acestor orientări au încercat să sondeze și să explice acest fenomen social dintr-o perspectivă diferită.

După cum observau Held, McGrew, Goldblatt și Perraton, pentru *hiperglobaliști*, *globalizarea* se construiește actualmente prin raportare la economic; ea definește o nouă epocă în istoria umană care se caracterizează prin apariția unei piețe globale unice și a principiului competiției globale. Această economie fără granițe va avea impact asupra autorității statelor și, prin urmare, se vor crea „noi forme de organizare socială care

înlocuiesc sau vor înlocui în cele din urmă statele - națiune tradiționale, ca principale unități economice și politice ale societății mondiale.”(Held, McGrew, Goldblatt și Perraton, 2004, 27). Uniunea Europeană poate fi un exemplu în acest sens.

De asemenea, hiperglobaliștii consideră că globalizarea economiei va avea incidență și asupra culturilor. Ideologia consumistă ce se asociază acestui fenomen, se va răspândi, spun ei, pe toate meridianele globului și va genera un nou sentiment al identității, substituindu-se culturilor diverse ale popoarelor, cât și modurilor de viață tradiționale.

Scepticii etichetează *globalizarea* ca fiind un mit; o definesc ca un fenomen exclusiv economic și îi contestă existența. În viziunea lor, activitatea economică suportă o regionalizare (tendință contradictorie globalizării) care presupune o segmentare a economiei mondiale în trei blocuri majore: Europa, Asia-Pacific și America de Nord.

Opiniile *transformativiștilor* se află în antiteză cu punctele de vedere ale scepticilor. Giddens afirma că „globalizarea afectează azi viața oamenilor din toate țările, bogați și săraci, modificând nu doar sistemele globale, ci și viața cotidiană.” (Giddens, 2000, 76). Reputatul sociolog se referă la *lume ca „sistem social unic”* (2000, 75), *care „găzduiește” ființe umane ce împart „tot mai mult o soartă comună”* (2000, 75). Consonante cu ideile exprimate de el sunt și punctele de vedere ale celorlalți transformativiști care consideră că globalizarea este un fenomen social fără precedent în istorie, ce impune adaptarea tuturor guvernelor și societăților la o lume în care nu mai există nicio diferențiere netă între *intern* și *internațional*.

Încercând să depășească pozițiile unilaterale și divergente exprimate de către reprezentanții acestor trei curente de gândire, autorii lucrării *Transformări globale. Politică, economie și cultură* (1999) propun următoarea definiție a globalizării: „un proces (sau un set de procese) care întrușipează o transformare în organizarea spațială a relațiilor și tranzacțiilor sociale – analizate în termenii extensiunii, intensității, vitezei și impactului lor – generând fluxuri și rețele transcontinentale sau interregionale de activitate, interacțiune și exercitare a puterii.” (Held, McGrew, Goldblatt și Perraton, 2004, 40).

Înțelegerea *globalizării* impune deci „conștientizarea faptului că lumea devine, pentru prima oară în istorie, un cadru social și cultural unic.” (Tomlinson, 2002, 21). Practicile, procesele sociale, cultura purtau până nu demult eticheta de fenomene locale, amprentate de specificul etnic. Astăzi, globalizarea „face ca lumea să devină „un singur loc””(Tomlinson, 2002, 21).

Analizând *incidența globalizării asupra culturii*, într-o lucrare inspirat intitulată *Globalizare și cultură*, John Tomlinson apreciază că trebuie să se modifice perspectiva prin prisma căreia este definită *cultura*. Pornind de la anumite considerații asupra culturii, realizate de antropologul James Clifford, el constata că dacă tradițional cultura era legată de un anumit spațiu, acesta fiind în special satul, și era considerată statică, acum cultura se prezintă a fi mai degrabă mobilă. Dealtfel, raportându-se la această premisă, Clifford introduce conceptul de *cultură itinerantă*, concept destul de ambiguu și controversat totodată. Mobilitatea culturii, transformarea sa, aprecia Tomlinson, trebuie înțeleasă cu ajutorul ideii de „deteritorializare” (Tomlinson, 2002, 48). Prin aceasta, explică el, trebuie să înțelegem că „legăturile culturii cu un anumit loc sunt slăbite de conexitatea complexă.” (2002, 48).

În acest context, se dovedește a fi utilă introducerea unui alt concept, și anume *diversitate culturală*. Fie că ne referim la diferențele culturale decelate la nivelul unei anume societăți, fie la cele dintre varii societăți, diversitatea culturală trebuie considerată un reper axiologic fundamental care ne ajută să conștientizăm că nu există o cultură majoră, unică,

nu există un singur tipar cultural. Această aserțiune deschide calea către un alt concept: *relativismul cultural*. Antropologul francez, Claude Levi – Strauss, aprecia: „*Relativismul cultural afirmă că o cultură nu are nici un criteriu absolut pentru a decide că activitățile unei culturi sunt „inferioare” sau „nobile”. Totuși, fiecare cultură poate și trebuie să aplice acest criteriu propriilor activități, deoarece membrii săi sunt atât actori, cât și observatori*” (apud Plugaru, Pavalache, 2007, 53).

Relativismul cultural accentuează ideea de egalitate a diferitelor culturi, anulând orice încercare de ierarhizare a acestora sau de etichetare în termeni de *culturi superioare/majore* sau *culturi inferioare/minore*. Ceea ce aparține intim unei culturi - valori, principii, norme, simboluri etc. - se poate aprecia numai în contextul acelei culturi, și nu prin raportare sau introducând referențiale specifice altei culturi.

Punând sub lupă globalizarea, Andrei Roth sesizează că „este un proces vechi și nou în același timp.” (2002, 69). Este *vechi* pentru că este indisolubil legat de epoca modernă și *nou* deoarece și-a adăugat noi trăsături odată cu apariția postmodernismului.

De asemenea, Roth considera că globalizarea nu poate fi eludată, fiind un proces ireversibil și presant. *Globalizarea* anulează „posibilitatea dezvoltării autarhice a oricărei țări, a oricărei zone” și „orice încercare de izolare echivalează cu alegerea unei căi ce duce la eșec sigur.” (Roth, 2002, 68).

Riscul major pe care îl poate genera globalizarea este, în opinia multor teoreticieni, deznaționalizarea. Apreciem însă că globalizarea, înțeleasă și interpretată corect, nu presupune nicio clipă renunțarea la propria identitate națională, culturală și religioasă. Între global și național nu trebuie să existe deci niciun conflict. Dimpotrivă, globalizarea incumbă toleranță, respect și acceptarea diversității. Globalizarea poate fi fructificată ca o ocazie de afirmare a propriei culturi, de includere a acesteia în circuitul cultural mondial. Așa cum aprecia Roth, „depinde de fiecare țară cum știe și cum va ști să se folosească de noile oportunități pentru a-și afirma și a-și face cunoscută specificitatea culturală.” (Roth, 2002, 79).

În acest context, conturat de exprimarea unor puncte de vedere antitetice referitoare la incidențele posibile ale acestui fenomen, câteva interogații cer identificarea unor răspunsuri-soluții adecvate. Cum putem gestiona corect fenomenul globalizării astfel încât să ne păstrăm identitatea națională, cultura, religia? Cum să armonizăm cultura altora cu propriile valori? Cum putem evita situațiile în care diversitatea culturală riscă să se transforme într-o sursă generatoare de conflicte ?

În *Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI* se specifică: „*educația trebuie să-i facă pe indivizi conștienți de propriile rădăcini, astfel încât să poată avea puncte de referință pentru a-și găsi locul în lume, dar trebuie să-i învețe și respectul pentru alte culturi.*” (Delors, 2000, 36).

Un lucru este cert: omenirea se află la răscruce. Globalizarea se insinuează în viața oricărui popor, oricărei țări și a o respinge nu este posibil. Viitorul acum se modelează și nu putem să fim doar simpli spectatori pentru că, așa cum aprecia Jeremy Rifkin, „societatea europeană este cea care pare să fie în fruntea schimbărilor ce au loc, devenind astfel sala de clasă a lumii pentru a regândi viitorul.” (2006, 153). Un loc din acea sală de clasă este rezervat României. Ea nu trebuie să fie însă elevul obedient, ci elevul creativ, care are încredere în forțele sale, își cunoaște calitățile și este gata să și le afirme.

Numai „*o reală putere înăuntru, considera Mehedinți, ne poate procura prestigiu și succes în afară.*” (Mehedinți, 1999, 256).

Mozaicul de culturi specific lumii în care trăim a devenit subiectul multor studii și cercetări, intensificând preocupările de a conceptualiza o realitate atât de complexă.

Într-o societate globală, *multiculturalism/interculturalitate*, respectiv *multicultural/inter-cultural*, reprezintă concepte pe care fiecare dintre noi trebuie să le decripteze cu acuratețe și să le „traducă” în valori, atitudini și comportamente specifice.

Multiculturalitatea face trimitere la diferite grupuri socio-culturale care „viețuiesc într-un spațiu fizic comun fără a-și propune în mod explicit să comunice și să coopereze, adică fără să stabilească în mod intenționat și planificat relații de schimb sau de cunoaștere reciprocă” (Cozma, Seghedin, 2001, 103-104).

Multicultural este utilizat în sens descriptiv atunci când se evidențiază caracteristicile diversității culturale dintr-o societate dată, spre exemplu recunoscându-se apartenența culturală, etnică, religioasă, lingvistică, a membrilor societății respective.

În sens normativ, *multicultural* este utilizat de cei care susțin importanța păstrării diversității culturale și a dezvoltării identităților specifice a diferitelor grupuri culturale, inclusiv prin recunoașterea oficială a acestei diversități și prin posibilitatea afirmării ei în spațiul public (www.dromesqere.net, *Projet 119074-CP-1-2004-1-ES-COMENIUS-C21*).

Multiculturalismul exprimă „conceptul/atitudinea care afirmă că echilibrul și corectitudinea relațiilor interetnice presupun recunoașterea nevoii de integrare, alături de nevoia de separare a comunităților etnoculturale și susține dezvoltarea lor reciprocă, pe care o consideră și posibilă” (Andreescu, 2002, 28).

În ceea ce privește termenul *intercultural*, dincolo de polisemia acestuia, generatoare de contradicții, Rey consideră că „intercultural este în același timp, semnul:

- recunoașterii diversității reprezentărilor, referințelor și valorilor;
- dialogului, schimbului și interacțiunilor între aceste diverse reprezentări și referințe;
- în mod deosebit, al dialogului și schimbului între persoanele și grupurile ale căror referințe sunt diverse, multiple și, adesea, divergente;
- interogației în reciprocitate, prin raport cu viziunea egocentrică (sau socio-, etno-, kulturo-, european- etc. centrică) din lume și din relațiile umane;
- unei dinamici și al unei relații dialectice, de schimbări reale și potențiale, în spațiu și timp” (1999, 152-153).

Conceptul *intercultural* este utilizat în sens descriptiv atunci când se pune în evidență caracterul inevitabil al contactelor între persoane aparținând diferitelor grupuri etnoculturale și interferențele asociate interacțiunilor între grupuri, respectiv fenomenelor de aculturație. De asemenea, *intercultural* este utilizat în sens descriptiv în sintagme de genul: *comunicare interculturală*, *dialog intercultural*, *conflict intercultural*.

Sensul normativ al termenului *intercultural* apare în sintagme de genul *abordare interculturală* sau *perspectivă interculturală*, dar și în *societate interculturală*. Aceasta înseamnă de fapt promovarea unei anumite viziuni asupra societății și relațiilor dintre grupurile ce se afirmă cu identități etnoculturale specifice (www.dromesqere.net, *Projet 119074-CP-1-2004-1-ES-COMENIUS-C21*).

Într-o lume ce stă sub semnul lui multi- și inter-, nici educația nu poate rămâne închistată în tiparul unei logici de tip mono-. Valorizând adecvat diversitatea culturală și conștientizând impactul contextului cultural asupra dezvoltării personalității copilului, orice educator trebuie să-și aproprie o logică de tip inter-, promovând principiile educației

interculturale și proiectând practici educaționale destinate, în același timp, tuturor elevilor și fiecărui elev în parte.

1.2. Multiculturalism, interculturalitate și educație

Conștientizăm, fiecare dintre noi, că aparținem unei lumi „multicolore”, unei lumi cu o diversitate de culturi, de valori, de paradigme. Înțelegem, astăzi mai mult decât oricând, că singura cale de a surmonta conflictele interetnice/interculturale/interreligioase și de a construi *un sat global* armonios, este cea a toleranței, a respectului pentru diversitate, a înțelegerii, a acceptării și valorizării adecvate a alterității, a echilibrului etc..

Integrarea României în Uniunea Europeană lărgeste cadrul multicultural al existenței noastre, obligându-ne la un exercițiu necesar: acela al redefinirii, al căutării și regăsirii/regândirii propriei identități, al identificării unui echilibru optim, al împăcării cu propriul sine, dar și cu ceilalți.

Trăim într-o *societate multiculturală*, dar trebuie să încercăm, prin educație, să realizăm translația către o *societate interculturală*. Conceptul *societate multiculturală* este, apreciază Andruszkiewicz și Prenton (2007), destul de limitat. Acesta face referire la faptul că diferite culturi, grupuri naționale, etnice sau religioase coabitează pe același teritoriu, dar nu presupune neapărat interrelații prin care grupuri diferite intră în contact unele cu celelalte.

Într-o societate interculturală, arată aceiași autori, interacțiunea culturală este acceptată, diferențele nu mai sunt doar tolerate sau ignorate, ele sunt recunoscute, acceptate și prețuite. Prejudiciile, stereotipurile, discriminarea, segregarea sunt din ce în ce mai puțin prezente, iar principiul „*toți diferiți, toți egali*” tinde să devină o realitate, și nu rămâne doar un simplu slogan.

În societățile interculturale, recunoaștem multiculturalismul, însă înțelegem că dincolo de alăturarea dintre oameni, grupuri, culturi diferite, aceștia/acestea pot interacționa și se pot îmbogăți reciproc. Interacțiunea/interferența dintre oameni și culturi va contribui la intensificarea sentimentului de solidaritate, la creșterea coeziunii și schimbarea percepției asupra celuilalt, care nu va mai fi cel inferior prin cultură sau apartenență la o anumită etnie minoritară, ci va fi numai o persoană diferită, dar având drepturi egale cu ale tuturor celorlalți semeni ai săi.

În Europa s-au făcut pași importanți în direcția promovării drepturilor minorităților și a valorilor specifice unei societăți interculturale.

Astfel, **Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale**, adoptată la 10 noiembrie 1994, include o serie de principii generale referitoare la drepturile indivizilor aparținând minorităților naționale:

- non-discriminare;
- promovarea egalității;
- promovarea condițiilor necesare pentru păstrarea și dezvoltarea culturii, a religiei, a limbii și a tradițiilor;
- libertatea de asociere, exprimare, libertatea de gândire, a conștiinței și a religiei;
- acces liber la mijloacele de comunicare în masă;
- libertate lingvistică;
- utilizarea limbii materne în spațiul public și privat, oral și în scris, precum și în relațiile cu autoritățile;

- utilizarea numelui în limba maternă;
- afișarea informației de natură publică și privată;
- toponime în limbile minorităților;
- educație;
- instrucție în limba minorității;
- libertatea de a institui instituții educaționale;
- contacte transfrontaliere;
- cooperare internațională și transfrontalieră;
- participare în viața economică, culturală și socială;
- participare în viața publică;
- interzicerea asimilării forțate etc. (*Politici privind minoritățile etnice în Europa CRDE, f.a.*)

Convenția a fost ratificată de 35 de state, din cele 45 membre ale Consiliului Europei: Albania, Armenia, Austria, Azerbaijan, Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Croația, Cipru, Republica Cehă, Danemarca, Elveția, Estonia, Finlanda, Germania, Irlanda, Italia, Liechtenstein, Lituania, Macedonia, Malta, Moldova, Norvegia, Polonia, Portugalia, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, România, Rusia, San Marino, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Serbia, Ucraina, Ungaria.

Pentru ca toate acele principii prevăzute în **Convenția Cadru pentru Protecția Minorităților Naționale** să nu rămână doar simple deziderate, este necesar ca demersul de promovare a valorilor intim atașate multiculturalismului și interculturalității să înceapă de la cele mai fragede vârste. Dealtfel, prejudecățile, stereotipurile, atitudinile xenofobe, discriminarea se internalizează și se traduc în forme de comportament indezirabil, desigur, încă de la vârstă preșcolară. Copiii preiau necritic atitudini, comportamente, sentimente manifestate și dezvoltate de către adulții din jurul lor. Iată de ce rolul educației și al educatorilor este crucial în formarea unei atitudini pozitive față de ceea ce înseamnă diversitate sau diferență. „Ca adulți care lucrează în domeniul educației, consideră Andruszkiewicz și Prenton (2007), avem toți responsabilitatea să fim conștienți în special de prejudecățile și credințele pe care noi înșine le-am dezvoltat în timpul devenirii noastre. Avem responsabilitatea să înfruntăm ignoranța și prejudecata și să ne asigurăm că prejudecățile și stereotipurile nu sunt transmise de la o generație la alta”.

???? Reflecție necesară:

„Cea mai periculoasă prejudecată este aceea de a crede că nu ai nici una.” (John Dewey)
 Având ca premisă afirmația lui Dewey, identificați prejudecăți pe care le-ați transmis elevilor/copiilor dumneavoastră și încercați să explicați cauzele formării/manifestării acestora.

Bibliografie:

1. Cozma, T.. (2001). *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*. Iași: Editura Polirom.

2. Dasen, P., Perregaux, Ch., Rey, M... (1999). *Educația interculturală. Experițe, politici, strategii*. Iași: Editura Polirom.
3. Delors, J. (coord.). (2000). *Comoara lăuntrică. Raportul către Unesco al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*. Iași: Editura Polirom.
4. Drăghicescu, L.. (2009). *Simion Mehedinți – teoretician al educației*. București: Editura Didactică și Pedagogică R.A.
5. Giddens, A.. (2000). *Sociologie*. București: Editura All.
6. Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. & Perraton, J.. (2004). *Transformări globale. Politică, economie și cultură*. Iași: Editura Polirom.
7. Mehedinți, S.. (1999). *Politica de vorbe și omul de stat*. Focșani: Editura Terra.
8. Plugaru, L., Pavalache, M. (2007). *Educație interculturală*. Sibiu: Editura Psihomedica.
9. Rifkin, J.. (2006). *Visul european. Despre cum, pe tăcute, Europa va pune în umbră „visul american”*. Iași: Editura Polirom.
10. Roth, A.. (2002). *Modernitate și modernizare socială*. Iași: Editura Polirom.
11. Tomlinson, J.. (2002). *Globalizare și cultură*. Timișoara: Editura Amarcord.
12. *** (2003). *Politici privind minoritățile etnice în Europa CRDE*. Program finanțat de Uniunea Europeană prin Fondul Europa. Cluj: Editor CENTRUL DE RESURSE PENTRU DIVERSITATE ETNOCULTURALĂ.